

No zvana līdz vārdam

Dr. Hab. Phil. Augusts Milts (1928.28.05. – 2008.13.04.)

Rūpēties

1946.g. viņš iesaistās vietējā Daugavas Vanagu organizācijā, zīmē žurnāla vāku – Raiņa lauztās priedes, sarkanbaltsarkano karogu – un arī izplata to. Viņš atceras: “Jārēķina, ka ar kuru katru mirkli tu varētu arī būt saņemts ciet. Bet iekšēji – dvēseliski ārkārtīgi laba sajūta, ka tu dari ko tādu, kas ir patiesībā svēts gandrīz; .. tas ir bīstams darbs, bet liekas, ka svētīgs darbs. Tā sajūta nezuda visu laiku, ka par Latviju jārūpējas.”

Lēciens

Te apzināti veicu milzu lēcieni pāri viņa mācībām Līvānu komercskolā, Rīgas Pedagoģiskā institūta Vēstures fakultātē, pāri darbam Rīgas 6.vidusskolā un Skaistkalnes vidusskolā, pāri studijām Sanktpēterburgas universitātes ētikas aspirantūrā un darbam Latvijas Lauksaimniecības akadēmijas Filozofijas katedrā uz Latvijas Universitātes Filozofijas nodaļas docētāja darbību.

Jaunrade

Ko viņš toreiz varēja darīt Latvijas labā, kā parūpēties par tās topošās inteliģences sagatavošanu? Pārstāstīt marksisma-ļeņinisma-stalīnisma dogmas neļāva sirdsapziņa. Bet kāda gan bija alternatīva?

Šis mokošais jautājums radīja opozicionāru jaunradi. Kāda studente vēstī: “Milts prata apiet nepatieso un nebūtisko programmu un interesanti runāt par nozīmīgām vērtībām, mācot veidot savu dzīvi saskaņā ar mūžīgo un paliekošo pasaules kultūru.” Viņa disertācijas un vēlāk arī mūža tēma saistījās ar vispusīgas un harmoniskas personības problemātiku. Tēma bija pateicīga radošai modifikācijai, paejot garām padomju cilvēka vēsturiskajam sevišķumam, sociālisma morālei u.tml. padomju utopijas reliktiem, bet ļāva padziļināti apstāties pie personības kā ētikas centrālās problēmas. Ortodokss marksisma filosofiskā metode – dialektika Milta interpretācijā no ideoloģiskas ieguva humānistisku skanējumu. Tas savukārt pavēra iespēju skatīt cilvēku kā disharmoniski paradoksālu un nekontrolējami nepabeigtu būtni, kā izbrīna vērtu noslēpumu, miklu, uzdevumu, problēmsituāciju, “x” faktoru. Tas nu nekādi neietilpa oficiālās ideoloģijas ietvaros, kur topošajā komunistiskajā iekārtā pēc pagātnes palieku iznīdēšanas labais drīkstēja cīnīties tikai ar vēl labāko, lai iegūtu vislabāko.

Skatījums

Tā vietā filosofis izcēla personības pretrunīgo spilgtumu, tās daudzdimensionālo, netriviālo un galvenais – netrivializējamo raksturu. Milta skatījumā cilvēks nebija sociālekonomisks faktors, bet brīžam pat paradoksālu nejausību kopums,

apbrīnojamu dzīves metamorfozu iemiesojums. Milta cilvēks nejutās labi sociālisma ideoloģijas Prokrusta gultā, no kuras viņš bieži un līdz pat lekcijas beigām mēdza aizklist visai tālu; pārfrāzējot Iljiču, – tā arī nenonākot līdz dialektiskajam un neapstājoties arī vēsturiskā materiālisma priekšā. Viņš bija atrodams pie Aristoteļa, Kanta, Hēgeļa, Gētes vai pie latvju autoriem – Skalbes, Poruka, Bārdas, Brigaderes, Ziedoņa, Vācieša. Tieši šie autori palīdzēja meklēt atbildes uz jautājumiem, kā persona top par personību. Kas es esmu – ar jēgpilnu esību apveltīts cilvēks vai tikai mietpilsonis? Profesora lekcijās aizvien skaidrāk iezīmējās doma, ka tikai primitīvais cilvēks ir sabiedrības ārējo apstākļu un normu diktēts, ka personība pati sev apzināti izvēlas augstākus orientierus – sirdsapziņu, kas ir cilvēcības patiesā dominante: “sirdsapziņa vienlaikus ir vissubjektīvākā un visobjektīvākā parādība cilvēkā. Tā vienlaikus ir dziļi intīma un reizē ... cilvēces pārstāvēniecība cilvēkā.”

Augšup!

Miltaprāt, būt cilvēkam ir ne tikai devums, bet arī uzdevums, ne tikai esība, bet vēl vairāk – jābūtība. Tā saprotama viņa lakoniskā atziņa: “Grūti būt cilvēkam”. Miltam ētika ir mācība par cilvēka vēl neizmantotajām iespējām, kas jāliek lietā, lai dotos “augšup”. Profesora atskaites sistēma ir vertikāla – no zemākā uz augstāko, no nepilnīgā uz pilnīgo, no profānā uz sakrālo. Viņš saka: “Morāle lielā mērā ir jābūtības problēma, tāpēc arī pastāv mūžīgais morāles jautājums un uzdevums – tev ir jābūt labākam, nekā tu esi. Kāpēc? Tāpēc, ka katrā cilvēkā ir milzīgas potences, milzīgas, neizmantotas iespējas, tāpat kā atbildība par šīm iespējām.”

Sokrāts?

Kāds no Milta kolēģiem, lūgts rakstīt viņa jubilejas grāmatai, esot retoriski jautājis: “Vai lai rakstām par Miltu kā par latviešu Sokratu?” Tam tiešām ir pamats, jo profesors lekcijās daudz jautāja – gan izzinoši, gan retoriski. Viņš vairījās no kategoriskiem, viennozīmīgas, pārspilējumiem, viena viedokļa absolūtēšanas. Pārrunās skanēja dialektiskais – “no vienas puses” un “no otras puses.” Iespējams, ka tādēļ viņš nebūvēja komplikētu jēdzienu debesskrāpjus, jo vienpusīgs racionālisms profesora skatījumā ir pusakls, tas nepamana dzīvā cilvēka pulsejošo sirds patiesību, viņa kaislo dvēseli. Milta cilvēks paliek atvērts negaidītajam, jaunajam, komplikētajam, neviennozīmīgajam – isi sakot, dzīvei tās bagātībā un daudznozīmībā.

Profesora klātbūtnē studenti it kā dabiski mobilizējās domāt, atvērās nopietnai diskusijai.

Visticamākais, ka tas bija viņa pedagoģiskais talants provocēt cilvēkus uz filosofisku dialogu. Milta klātbūtne nenovēršami nozīmēja ētisku diskursu, imperatīvu domāt un domāt patstāvīgi. Viņš mēdza atkārtot kantisko “Selbst denken!” (vācu val. “Domā pats!” – red.) Tas bija ne tikai filosofisks, bet arī slēpti brīvdomīgs aicinājums, un bija raksturīgs Filozofijas nodaļai kopumā..

Diskusijas

Kas viņā bija tik fascinējošs? Vieni saka, ka miers. Es gan viņu atceros, kā allaž enerģijas pārpilnu, gatavu komunicēt par savām domām un problēmām, aizvien iekšējā nemierā ar sasniegto. Šķiet, ka par “mieru” viņā var saukt attieksmi, pozīciju, bet nekādā gadījumā ne iegūto skaidrību kādā jautājumā. Tiklīdz viņš izteica kādu it kā tam brīdim pietiekošu patiesību un klātesošie uzelpoja, viņš tūdaļ atrada jaunu diskutējamu aspektu problēmā. Diskusijas ar viņu varēja tikai pārtraukt, ne pabeigt.

Brīdinājumi

Augusts Milts savā ētikā nebija ne pesimists, ne optimists, drīzāk reālists. To var saklausīt raižpilnajos brīdinājumos šodienas pasaulei. Nevaram būt droši, ka “jauna, daudz izsmalcinātāka okupācija neatkārtosjas. Tā var sākties arī citādi – no iekšējās okupācijas, no cilvēku dvēseļu, tautas gara un tikumu stāvokļa.” “Runa nav tikai par pagātnes okupāciju, bet arī par šodienas un rītdienas iespējām sajaukt ... paradīzi ar elli, labo ar ļauno, lai caur toleranci un solidaritāti virzītos uz daudz izsmalcinātāku un gudrāku totalitārismu.”

Vērtējums

Profesors pelnīti augsti novērtēts jau savas dzīves laikā. Poētiski tas izteikts šādi: “20. gadsimta nogalē latviešu kultūras ētikas kontinents ir profesors Augusts Milts” un akadēmiski: “Profesora Augusta Milta darbs ētikas jomā pusgadsimta garumā Latvijā ir sniedzis būtisku ieguldījumu, lai pie mums skanētu klasiskās humānistiskās ētikas notis filosofiskās antropoloģijas orķestra pavadījumā.” Domāju, ka bez stomišanās varam dēvēt viņu par latviešu ētikas klasiķi.

Kristīgā refleksija

Bet kādēļ par to vēstīt mācītājam? Viņa kolēģi filosofi manī sacīto var izteikt pamatotāk un detalizētāk. Vēl jo vairāk tāpēc, ka profesors ticībai atklāti pievērsās tikai savā mūža nogalē. Tāpēc, lai arī viņa vēlinajos tekstos pazīst citāti no apustuļa Pāvila, mātes Terēzes, pāvesta Jāņa Pāvila II, taču profesors tiem nav varējis veltīt dziļāku kristīgu refleksiju.

Turpinājums 6.lpp.

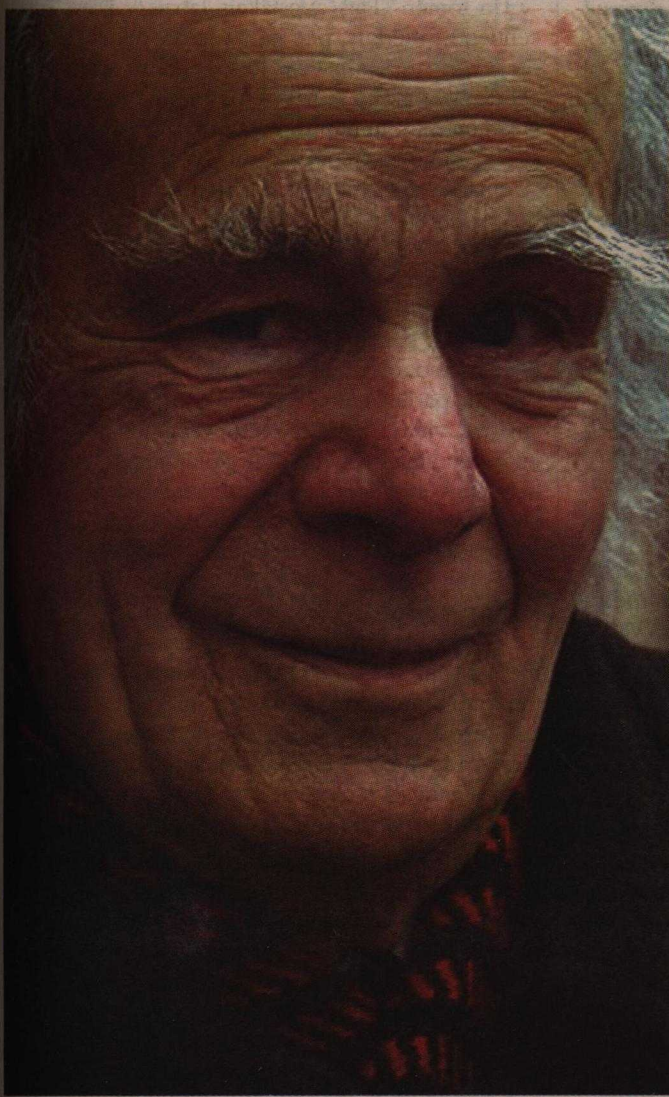

FOTO NO GUNTA KALMES ARHĪVA

Daudzi Latvijas Universitātes absolventi atceras profesoru, ētiķi **Augustu Miltu** kā saistošu lektoru, kuram piemita prasme iesaistīt studentus diskusijās, rosinot viņus domāt par nopietnām tēmām. Viņa mūža tēma bija cilvēks savā daudzveidībā, pretstatos, sarežģītībā līdz pat paradoksam.

GUNTIS KALME

Iesākumā?

“Iesākumā Dievs” – tā sākas Svēto Rakstu Vecās Derības daļa. “Iesākumā bija Vārds” – tā sākas Jāņa evaņģēlijs. Kopš tā laika vārds “iesākumā” daudzkārt ticis izmantots, lai parādītu kaut kā izcelsmi, kā pirmo novietojot kādu svarīgu jēdzienu, lai noteiktu, definētu tālāk sekojošā gaitu un virzību. Gētes Paustis saka: “Iesākumā bija darbs.” Kāds cits gudrais ir sacījis: “Iesākumā bija prieks”.

Kas bija Augusta Milta kā filosofa iesākumā? Tā bija skaņa. Zvana skaņa. Līvānu dievnama balss. Vēlākais filosofs tā raksta: “Katru rītu – netālu, puskilometra attālumā bija baznīca – no rīta zvanija. Man ļoti iepatikās baznīcu zvani. Sevišķi miglainos rītos. Tās skaņas plūst un viena skaņa nav aizplūdusi, nāk nākošā, tā kā viņi. Tie baznīcas zvani aiziet, aizplūst bezgalībā, mūžībā. ... Liek filozofēt.”

Mājas

Tas notiek Daugavas un Dubnas satecē, kur strādīgais un labirdīgais Augusta tēvs kā Brīvības cīņu dalībnieks ir saņēmis zemi un sākumā iekārtojis bunkuru ložmetējligzdā, tad uzcēlis pirtīņu, tad dzīvojamu māju. Nams ir ar lieveni uz Daugavu. Vasarā, no tā raugoties, saule riet upē, –

neizsakāma uguns un ūdens krāšņa rotaļa. Te 1928.gada 28.maijā kā ceturtais sešu bērnu ģimenē nāk pasaulē Augusts.

Svētdienās Augusts dodas savējiem līdz uz baznīcu, kur palīdz priesterim kā ministrants. Māte vēlas dēlu redzēt kādu dienu patstāvīgi kalpojot pie altāra.

Šausmas

Bet šo sapni pārtrauc Sarkanarmijas ienākšana. 1941.gada naktī no 8. uz 9.janvāri tiek arestēti viņa tēvs. Miļā un gādīgā māte nu paliek viena ar sešiem bērniem. Tās nebija vienīgās šausmas, ko ģimene piedzīvo. Kara beigās cauri mājai iet vācu soda rotas kareivji, kas grib dabūt radio, lai dzirdētu, kas notiek pasaulē. Viņiem par rokai trāpās pusaudzis Augusts, kuram pie krūtīm tiek piespiests ieroča stobrs un piedraudēts ar nošaušanu, ja radio acumirkli netiks sagādāts. Par laimi garām gāja krustmāte, kas par prasīto atgūvusi Augustu. Pēcāk kareivji rātņi un sentimentāli runājušies, rādījuši savus ģimenes foto, bet jautāti, vai tiešām grasījušies nogalēt pusauga zēnu, atbildējuši, ka jā.

Tā šausmīgā kara īstenība, ne grāmatās pasmelti prātojumi, bija Augusta paradoksālās filosofiskās antropoloģijas avots, pārdomājot to, kā cilvēkā vienviet savijas labais un ļaunais.

Turpinājums no 5.lpp.

Un tomēr: "Pats augstākais labais – Dievs – izvērza centienus, mērķus, pēc kā jācenšas, bet kas galīgā veidā nav sasniedzami. Tā ir kā mūžīgā prasība cilvēkam – centies pēc tā, ko galīgā veidā nevar sasniegt. Bet, ja tu tā necentīsies, tu nebūsi īsts cilvēks."⁷ Tāpat arī tēmā par sirdsapziņu profesors nonāk pie būtiska secinājuma: "Domāju, ka sirdsapziņa ir Dieva balss cilvēkā."⁸

Ticība

Viņa paša reliģiskā pieredze bija dziļāka kā šīs atziņas. Kādā filosofu "burziņā" 90. gadu sākumā kāds neofits par katru cenu viņu gribēja atgriezt "šeit un tūlīt". Profesors no viņa atgaiņājās, sacīdams, "Tu pārliecinini jau pārliecināto." Šo viņa pārliecību redzēju, kad sniedzu viņam pēdējo Svēto Vakarēdienu, pirms tam uzdodot viņam agendāros jautājumus par ticību. Uz tiem viņš atbildēja bez automātisma, pārbaudot savu vārdu patiesumu. Pēc Svētā Vakarēdiena viņa pirksti glāstoši pieskārs krucifiksam.

Dieva nodoms

Jā, Augusts Milts netapa par priesteri. Bet tas nenozīmē, ka Dievs viņu nebūtu lietojis saviem mērķiem. Viņa mūža laikā Baznīca bija iedzīta mūros. Bet tautai joprojām vajadzēja saglabāt ētiskos orientierus, cilvēcības ceļazīmes. Tāpēc Dievs sūtīja mūsu tautai domātāju, lai okupācijas garīgajā tumsā viņš rūpētos par mūsu tautas morālo vērtību uzturēšanu un kopšanu. Milta darba instruments bija vārds. Pēc formas tam laikam raksturīgi "zemitestuāls", bet pēc satura nepārprotami humanistisks. Tas nāca no paša sirdsapziņas, bagātināts ar klasiskās filosofijas gudrību un pasaules kultūras mantojumu.

Mēs esam pateicīgi Augustam Miltam par viņa mūža devumu. Bet pāri tam – Dievam, kas mums tādu domātāju devis.

1 Augusts Milts, *Ētika. Kas ir Ētika?* (R: Zvaigzne ABC), 24.

2 Dzīve Ētikā un Ētika Dzīvē. Augustu Miltu intervē Dagmāra Beitnere / Skaidrīte Lasmane, Romāns Alhimonoks, red., Augusts Milts: Patība un Ētika, (R: RaKa, 2008), 81.

3 Augusts Milts, *Totalitārisma un Okupācijas Draudi. Virs un zem Veselā*

Saprāta. Karogs, Nr. 6, 2001, 155.

4 Ibid, 151.

5 Beitnere. Ibid, 77.

6 Maija Kūle. *Cilvēka Izpratne Augusta Milta Filosofiskās Antropoloģijas Kontekstā* / Augusts Milts .. 215.

7 Beitnere, Ibid, 99.

8 Beitnere, Ibid, 96.